Modulární systém dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků JmK v přírodních vědách a informatice
CZ.1.07/1.3.10/02.0024

Fáze vývoje města (Tišnova)

od kolonizace k suburbanizaci

Jan Trávníček

evropský sociální fond v ČR
EVROPSKÁ UNIE
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY
OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost
UNIVERSITAS MASARYKIANA BRUNENSIS
INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Kde (a kdy) se u nás vzalo město?

...„nový, nestabilní a nesoběstačný systém v krajině s vysoce negativní primární čistou produktivitou“ ...vyžaduje „rozšíření zemědělské půdy na úkor lesů“

(Lipský 2002, 8)

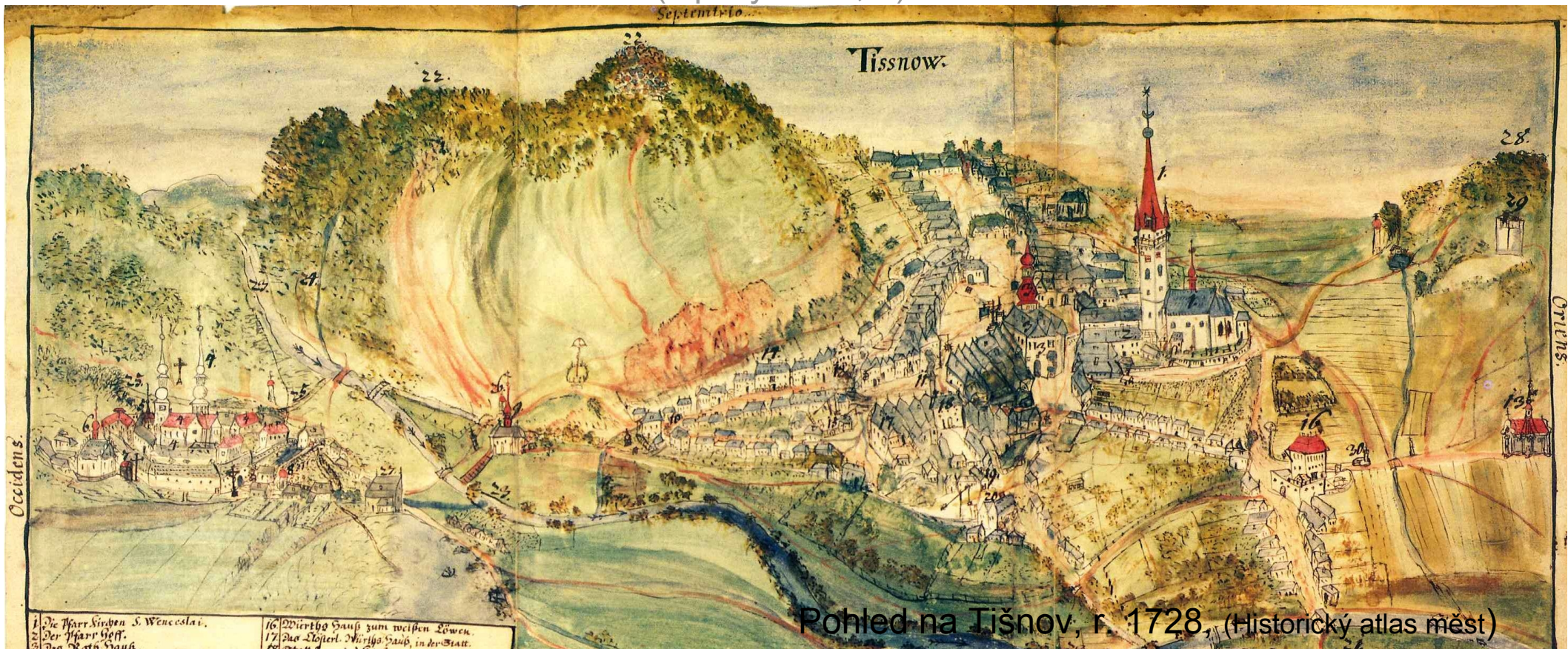

Pohled na Tišnov, r. 1728, (Historický atlas měst)

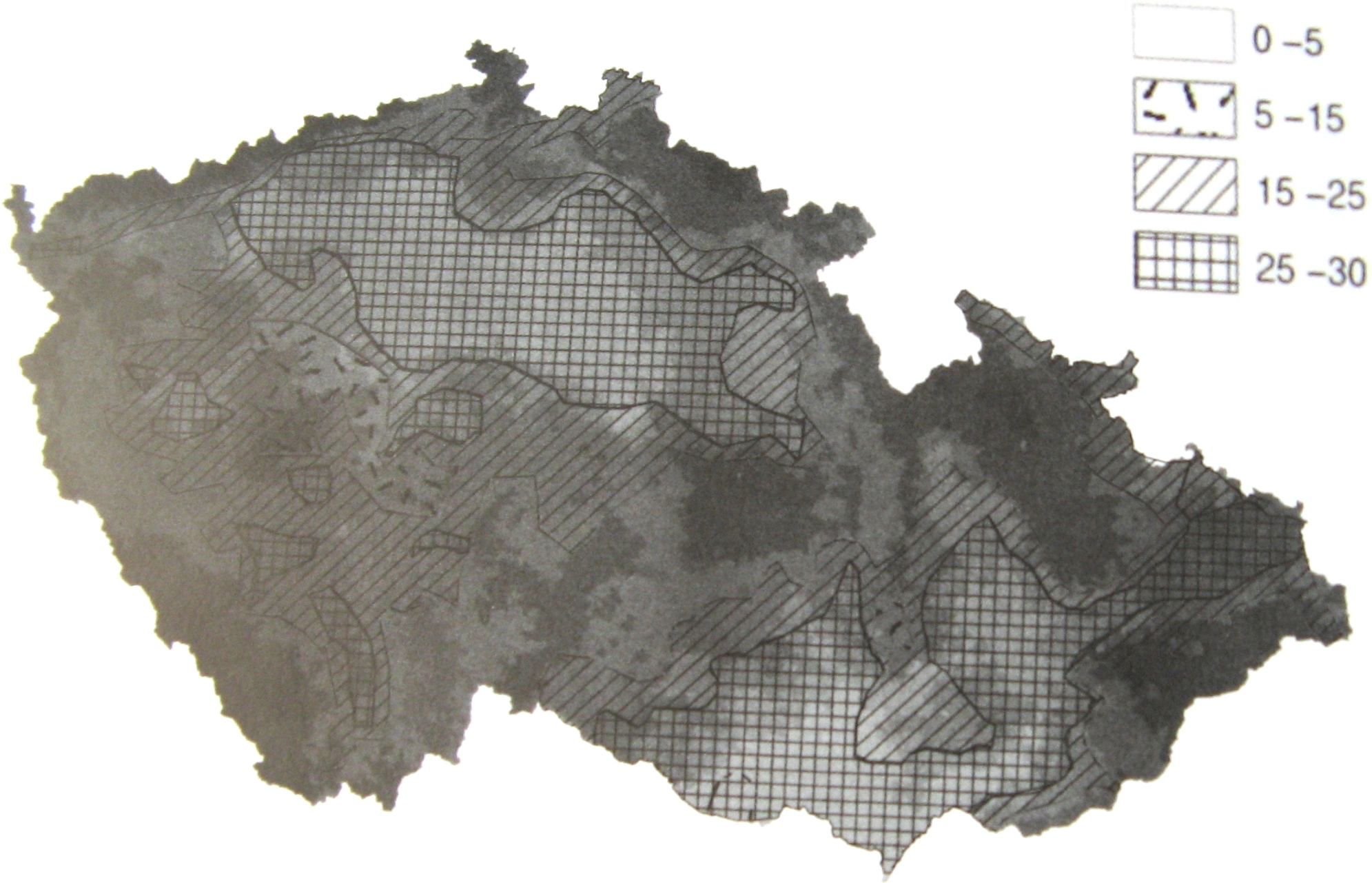

Kartogram hustoty obyvatelstva v 11. století (Löw, Míchal 2003, 307)

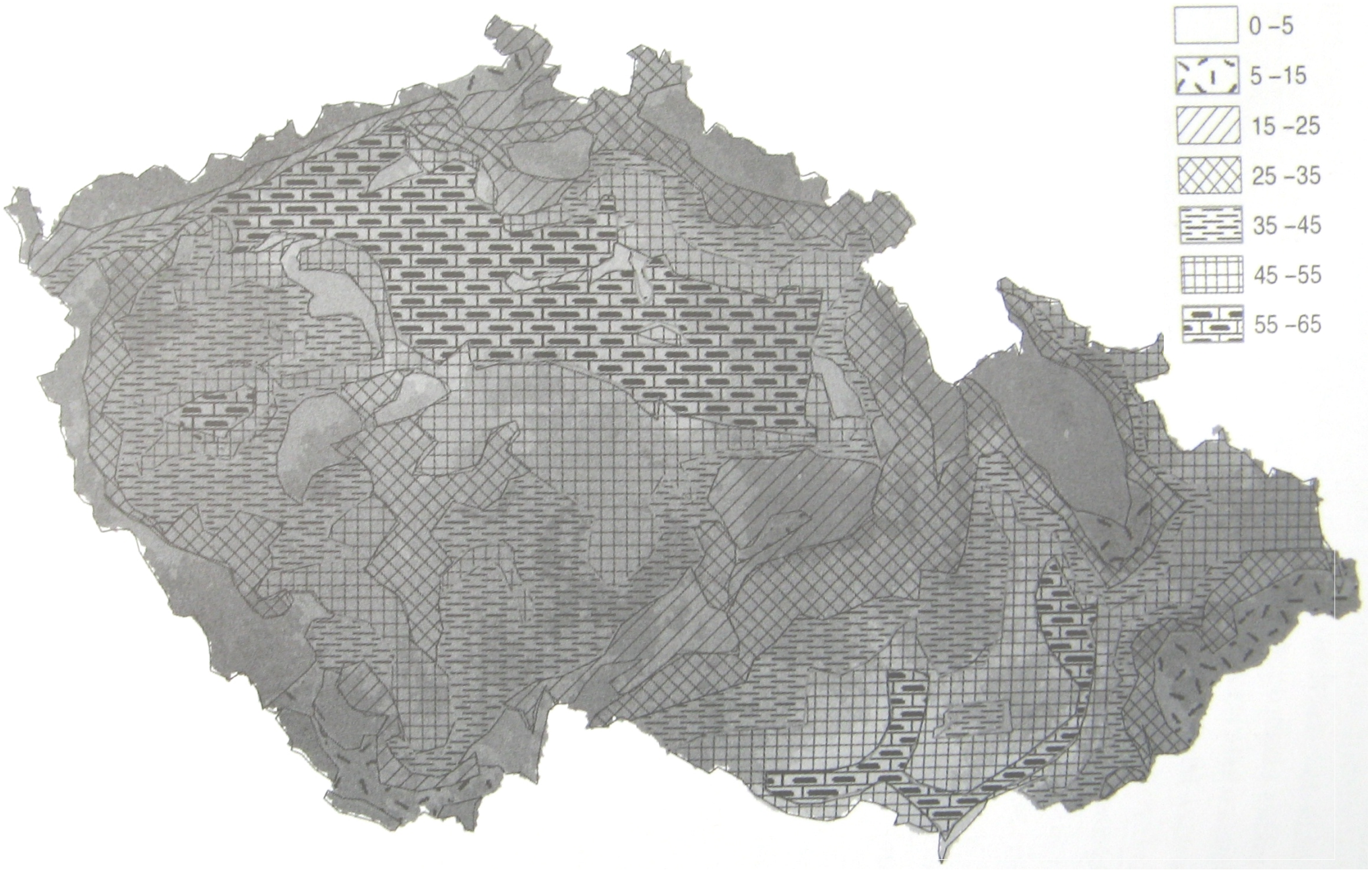

Kartogram hustoty obyvatelstva v 14. až 15. st. (Löw, Míchal 2003, 336)

Velká středověká kolonizace a město?

- první fáze: cca 12. st.
- zahuštění staré sídelní oblasti
- domácí kolonisté

- zrychlení postupu osídlení ve 13. a 14. st.
- strategie pozemkové šlechty
- najímání *lokátorů* dělících pozemky na *lány*
- *lhóta* (Lhota), *Žďár, Zhoř, Paseky, Seč, Kladruby, Hubilesy, Prosek...*

- soukromé vlastnictví a plánovité využívání krajiny
- <u>většina krajiny někomu patří</u>, půda se dědí...
- zbudou jen polní kazy, mokřady, obecní palouky...

- <u>město</u>:
- i městský žebrák se cítí blíže šlechtici než vesnickému buranovi
- cca 1200 n. l. => peníze! Kde prodá sedlák přebytek? (Trh...)
- prostorově omezené, elitářské, nesoběstačné, v protikladu k venkovu

„*naše životy se navzájem dotýkají v tolika různých průnicích,*
které se nedají postihnout zákonem nebo předpisem“
(Cílek 2005)

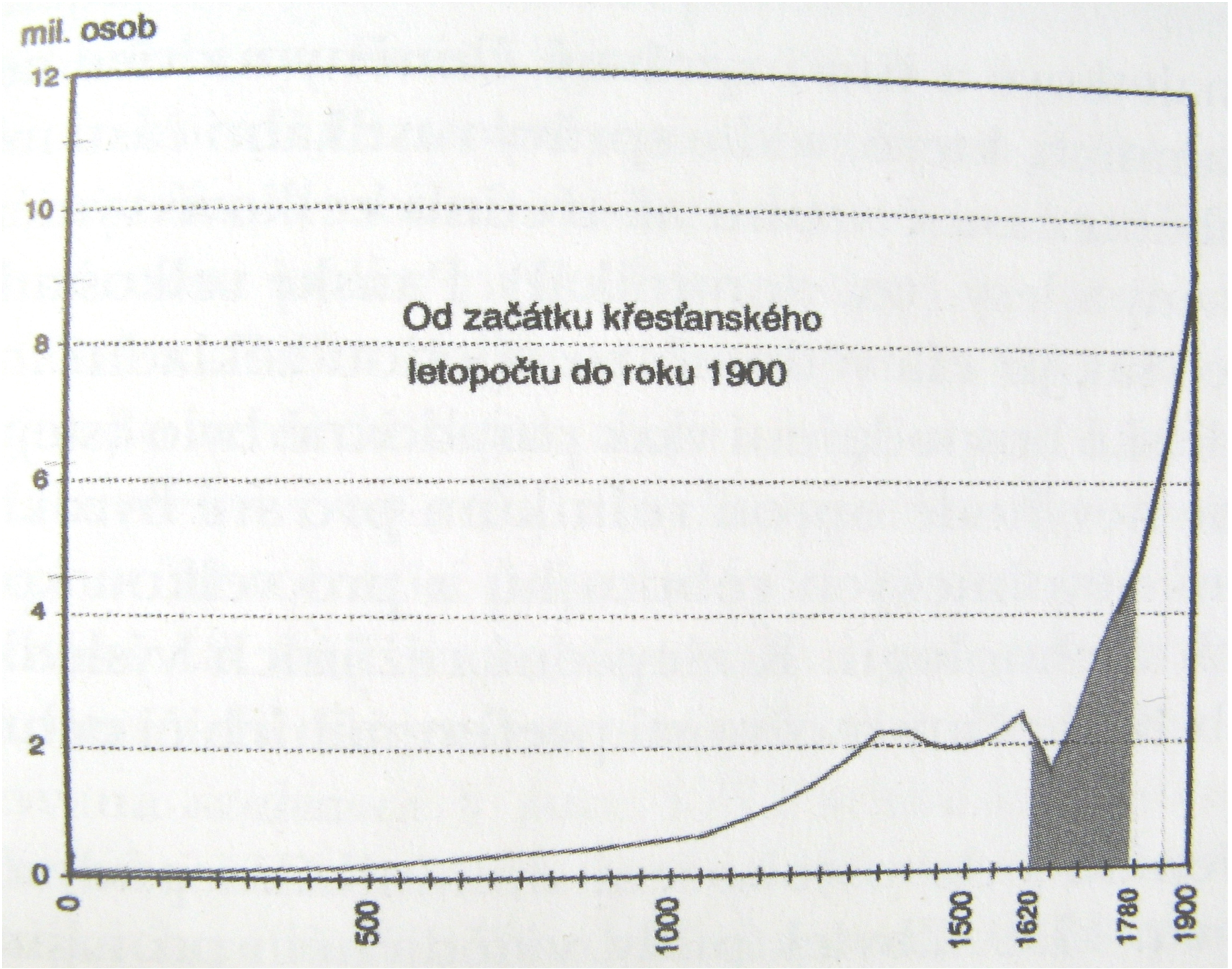

Přibližný počet obyvatel žijících na území ČR od začátku letopočtu do roku 1900 (Fialová a kol. 1998)

Velká středověká kolonizace byla

a) koncem pravěkého stylu fungování (krajiny, společnosti...)

b) doprovázena „plánováním“ *(enfiteutické právo, plužiny)*

c) charakteristická rychlostí (u nás 12-14 stol.) a plošnou expanzí

d) vlnou postupující přibližně z jihu (JZ, Z) na sever (SV, JV)
(např. postup zakládání dolů na trase Kutná Hora - Magnitogorsk)

e) charakteristická (zhruba): záborem půdy, rozvojem řemesel, křesťanstvím, budováním měst, písemnictvím
(literární fran. 10-11. st., něm. 12-13. st., čeština 13-14. st. finština 16. st. atd.)

f) podmíněna+doprovázena populačním růstem a zabydlením krajiny, které vyčerpává (krajinu i kolonizátory) a žene expanzi dál

g) doprovázena prohlubováním (sociální) struktury - diferenciací
(sedlák, chalupník, domkař, čeleď… / pole, zahrada, pastvina)

www.geoportal.cenia.cz

Rámcové typy sídelních krajin

1:500 000

Řešitel projektu - LÖW & spol., s.r.o

Legenda

- starosídelní krajiny Hercynia
- starosídelní krajiny Pannonica
- vrcholně středověké sídelní krajiny Hercynica
- vrcholně středověké sídelní krajiny Carpatica
- pozdně středověké sídelní krajiny
- novověké sídelní krajiny Hercynica
- novověké sídelní krajiny Carpatica

Typologie české krajiny

Přidělené evidenční číslo projektu Va V 640/01/03

WebArchiv

Prezentace starých mapových děl z území Čech, Moravy a Slezska

Laboratoř geoinformatiky Fakulty životního prostředí Univerzity J.E.Purkyně v Ústí nad Labem (dále laboratoř) se ve své vědecké činnosti orientuje i na využívání starých map při studiu krajiny. Jedním z prvních kroků bylo řešení projektu VaV MŽP ČR (blíže na http://projekty.geolab.cz - interpretační klíč, klad mapových listů a ukázky interpretace z modelových území naleznete zde).

Podmínky pro získání starých mapových děl (vojenská mapování atd.) naleznete zde.

V rámci projektu byly získány kompletní soubory I. a II. vojenského mapování, které jsou na těchto stránkách zpřístupněny v digitální formě pomocí aplikace Zoomify.

Ve spolupráci s Prof.PhDr. Evou Semotanovou, DrSc., vědeckou pracovnicí Historického ústavu AV ČR, jsme vytvořili prezentaci Müllerova mapování z území Čech a Moravy.

Ve spolupráci s Národním památkovým ústavem jsme digitalizovali část mapového operátu Stabilního katastru. Jedná se o cca 1200 mapových listů z celkem 205 katastrálních území Čech i Moravy.

Posledním přírůstkem je nekompletní soubor map III. vojenského mapování, které v rámci spolupráce poskytla v digitální podobě Agentura ochrany přírody a krajiny.

Náhledy jednotlivých sekcí jsou prezentovány pomocí aplikace Zoomify (www.zoomify.com), která poskytuje digitální obraz ve vysokém rozlišení. Vlastnosti zobrazení (velikost okna apod.) si uživatel může přizpůsobit v ***Menu*** - ***Nastavení***.

I. vojenské (josefské) mapování - Morava, mapový list č.48

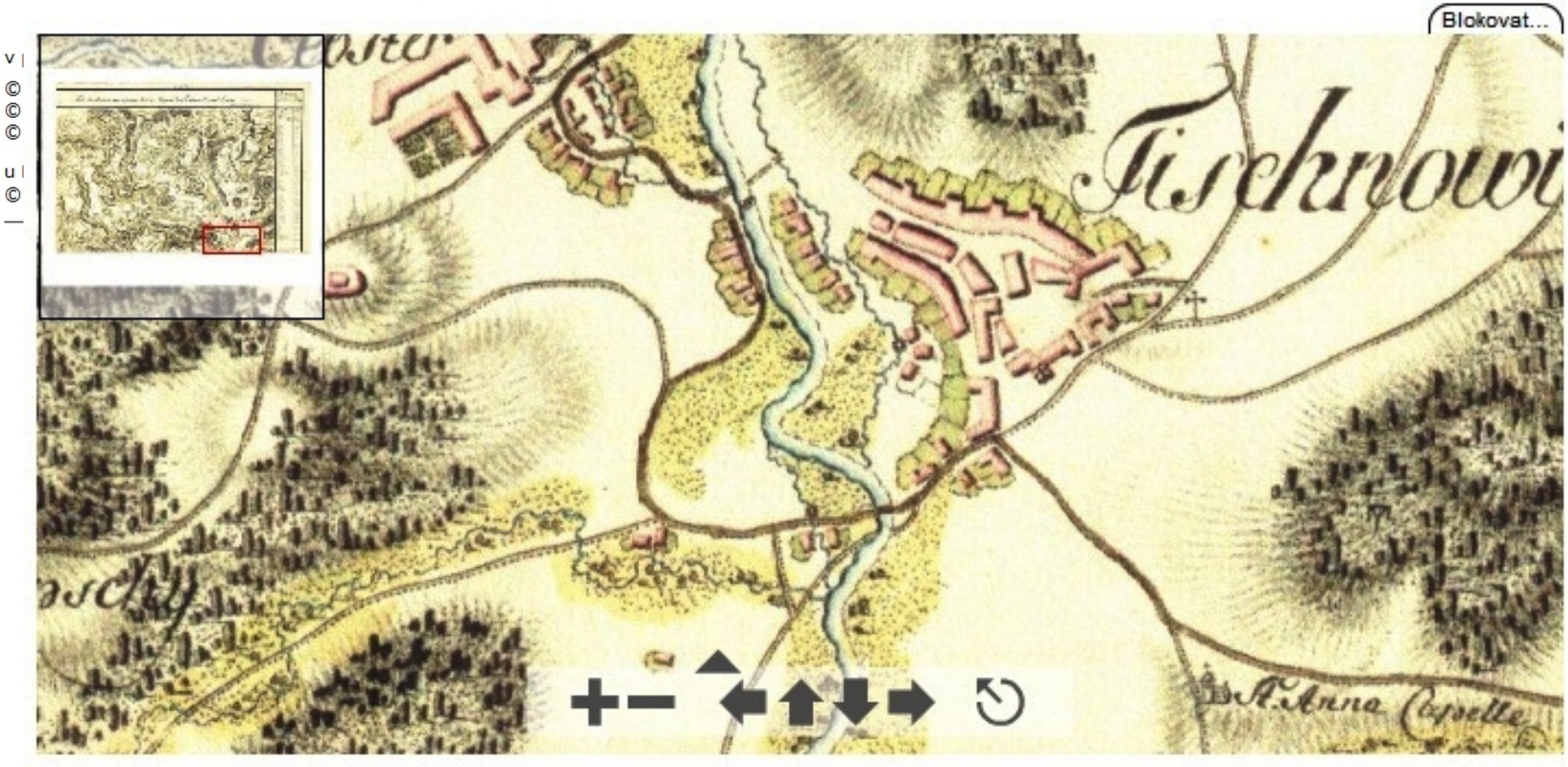

 © Laboratoř geoinformatiky Univerzity J.E.Purkyně - www.geolab.cz

http://archivnimapy.cuzk.cz/
www.mapy.cz

Stručně o období cca 1780 – 1914:
Osvícenství a průmyslová revoluce

- zrušení nevolnictví (Josef II r. 1781): **uvolnění pracovních sil**
- intenzifikace a specifikace v zemědělství
- **ústup role přírodních podmínek**, koncentrovaná energie v uhlí
- **agrárně průmyslová soustava**
  (cukrovar, mlékárna, škrobárna, velkostatek...)
- čtyřpolní (střídavé) hospodaření
  zavedení pícnin a hnojiv znamená konec mezí a úhoru
- nové plodiny (nejdříve brambory, pak kukuřice, cukrovka...)
- mizení rybníků (nejsou rentabilní)
- ustájení hospodářských zvířat
- **urbanizovaná krajina**
- **rozvoj dopravy (železnice, císařské cesty, vodní cesty...)**

Stručně o období cca 1780 – 1914:

Osvícenství a průmyslová revoluce

III. vojenské mapování - 1 : 25 000, mapový list 4257_3

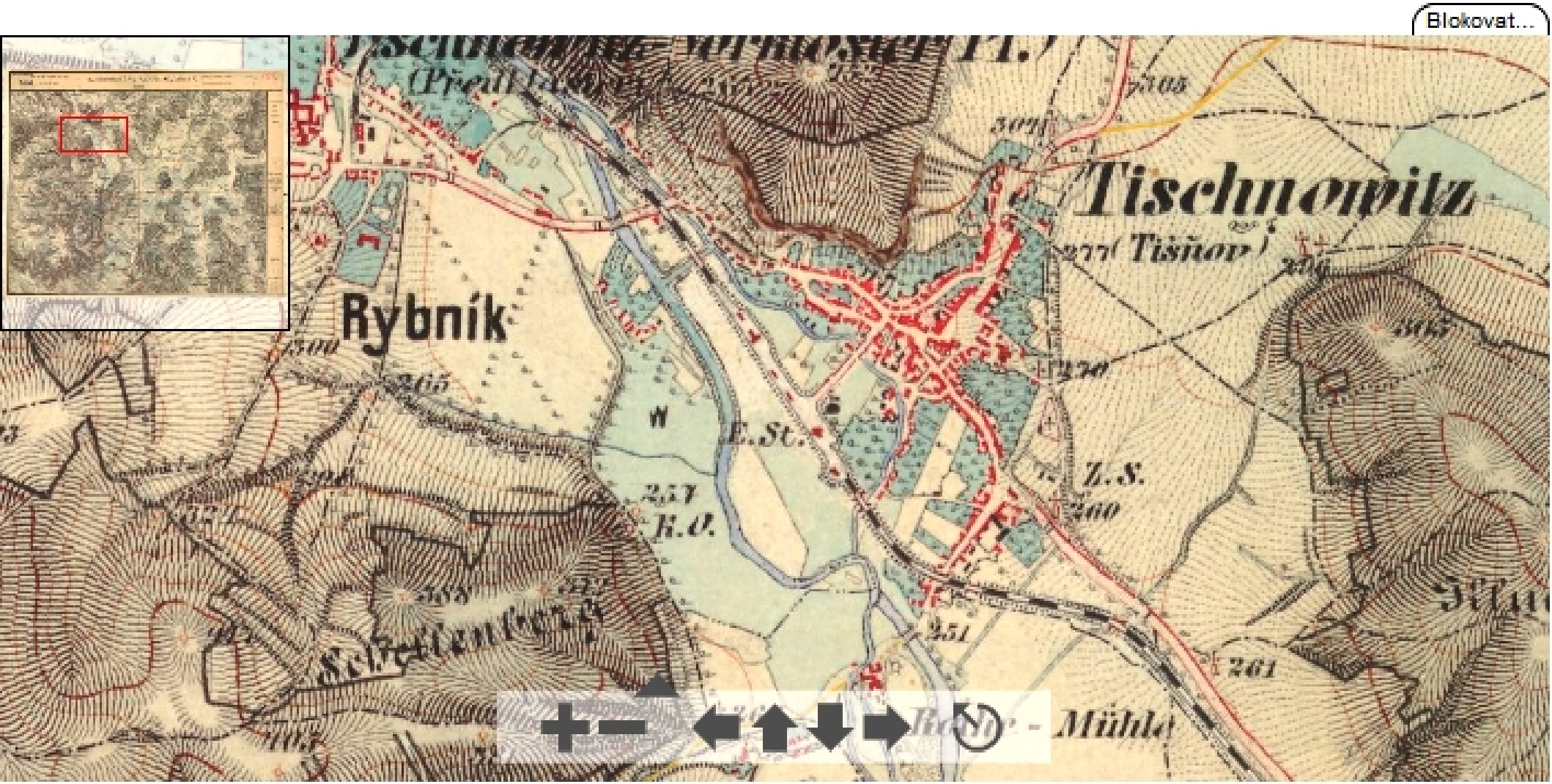

www.oldmaps.geolab.cz

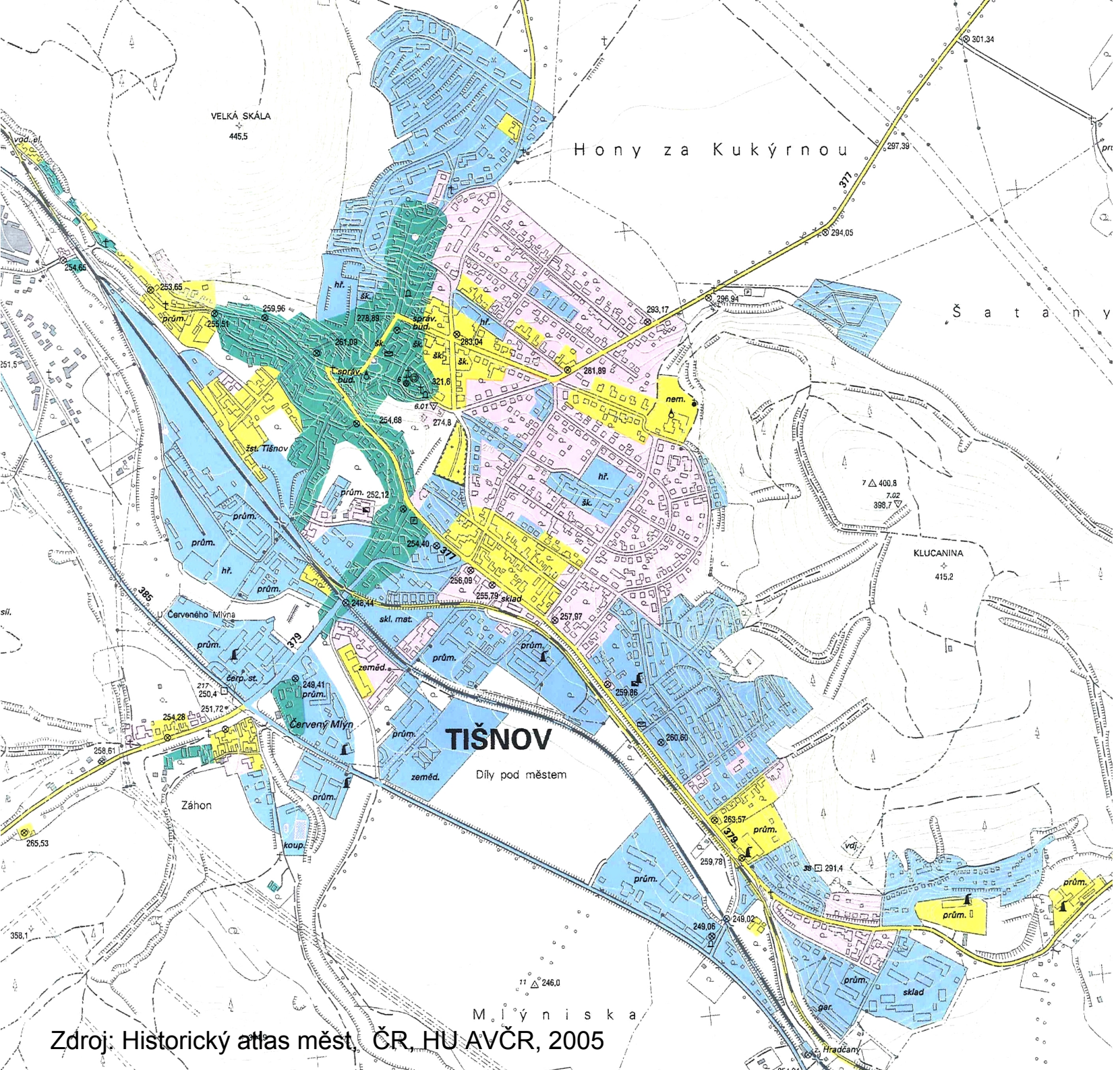

Zdroj: Historický atlas měst, ČR, HU AVČR, 2005

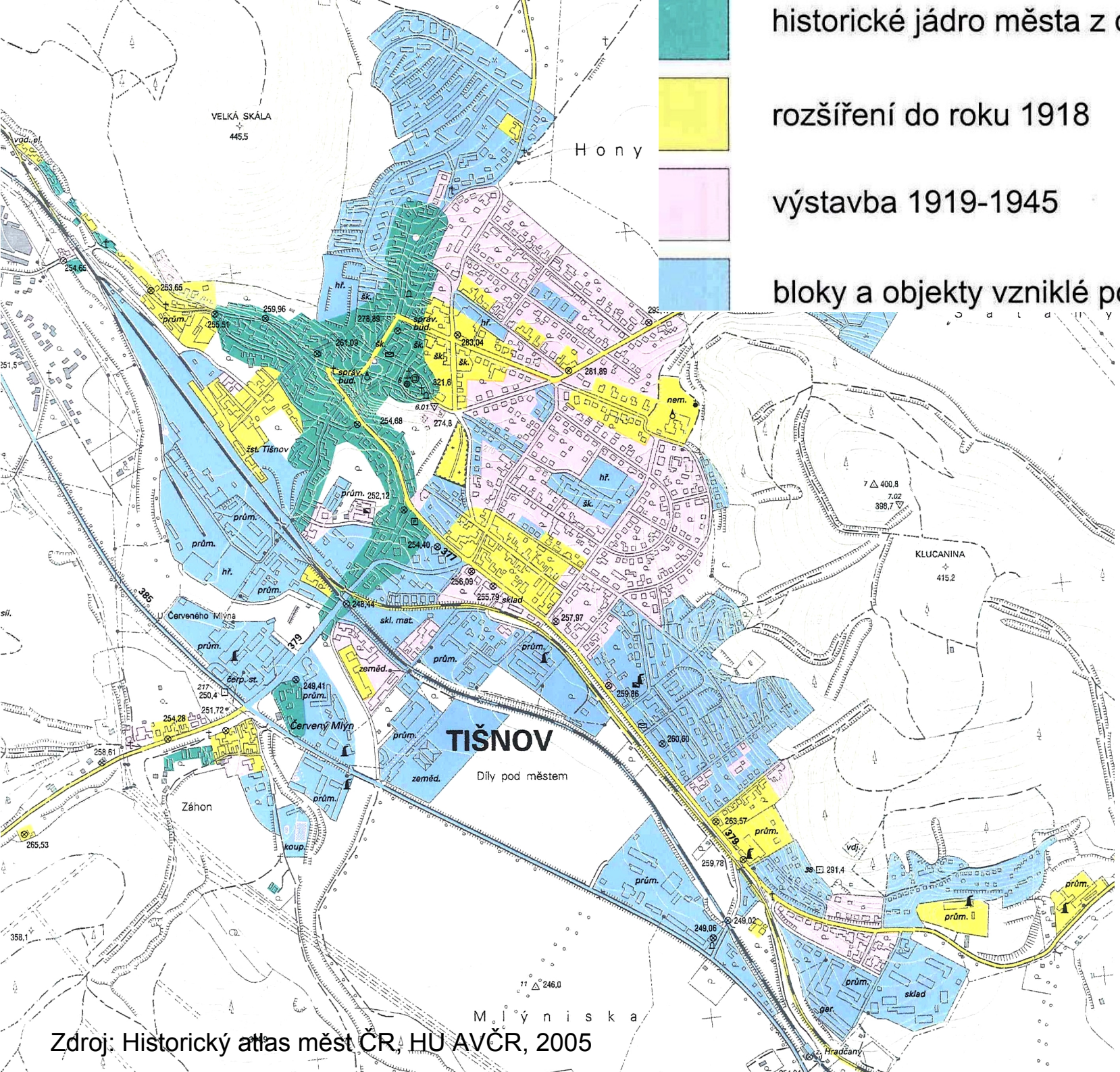

Zdroj: Historický atlas měst ČR, HU AVČR, 2005

Počet trvale bydlících obyvatel a obydlených domů města Tišnov a městské části Tišnov

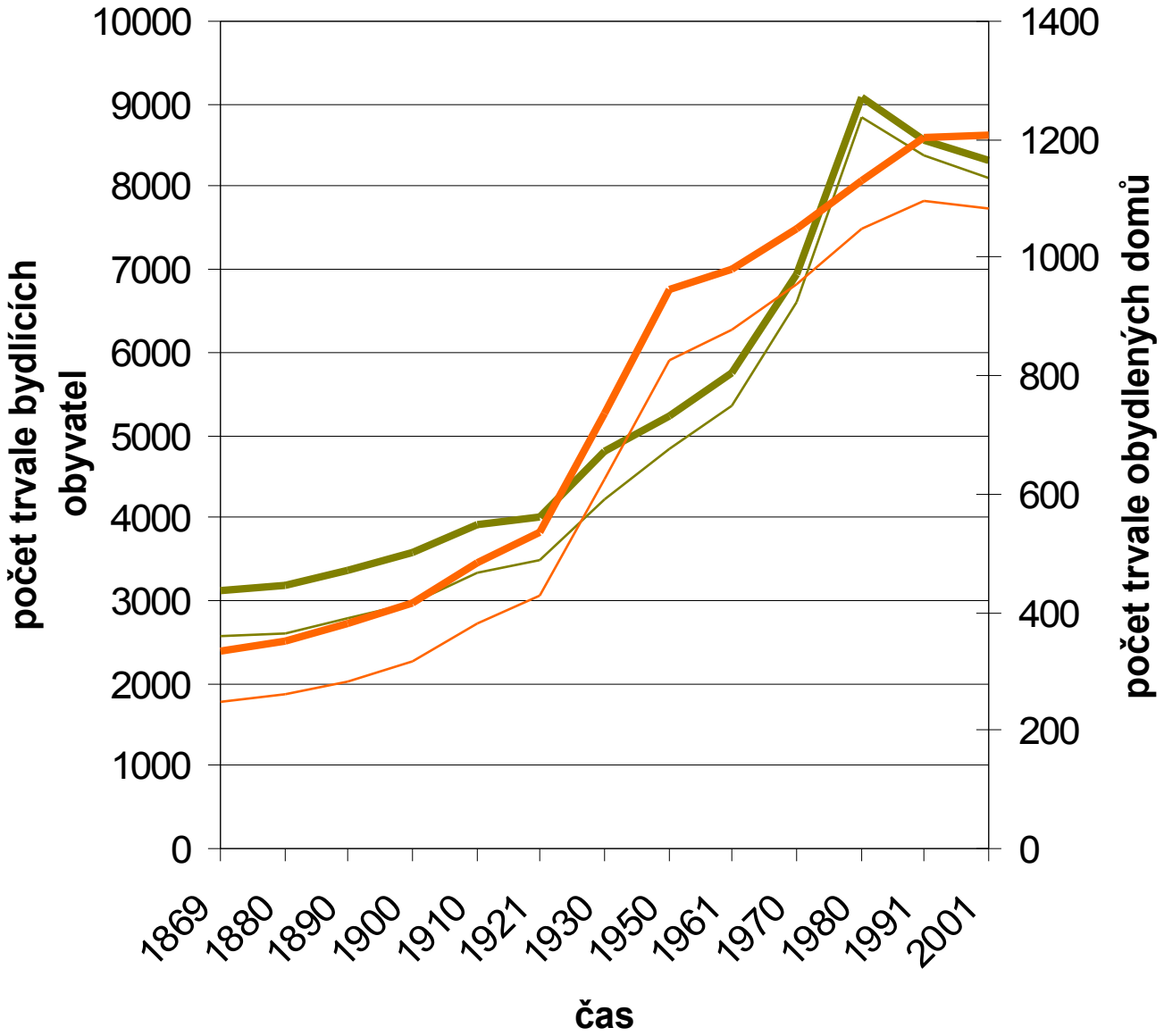

http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/publ/4128-04-1869_2005

Urbanizace?

- ekonomická *(zvyšování počtu osob pracujících mimo zemědělství)*
- demografická *(zvyšování podílu městského obyvatelstva)*
- prostorová *(změna vzhledu a hmotného uspořádání sídel)*
- urbanizace sociální *(osvojení městského způsobu života)*

- změna sociálně prostorových forem společnosti
- společenská modernizace, koncentrace obyvatel do měst
- vazba na industrializaci
- v ČR socialistická výstavba
- V ČR intenzivní 2. pol. 20 století

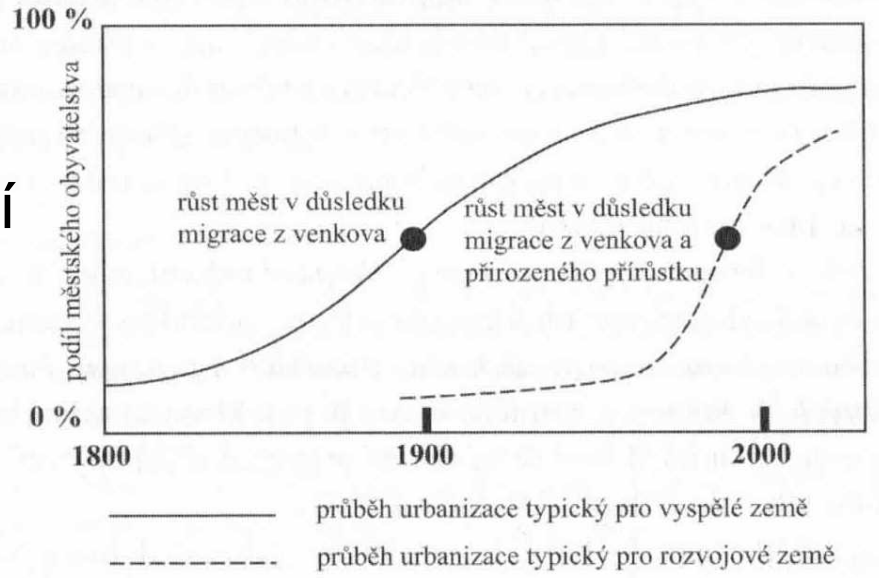

Zdroj: Haggett 2001.

Model stádií městského vývoje

klíčové jsou dominantní procesy v jádru, aglomeraci a na okraji měst

- **Urbanizace** (jádro, aglomerace i okraj populačně rostou)
- **Suburbanizace** (jádro ztrácí, aglomerace stagnuje, okraj roste)
- **Desurbanizace** (jádro, aglomerace i okraj ztrácí obyvatelstvo)
- **Reurbanizece** (jádro opět roste, aglomerace stagnuje, okraj ztrácí)

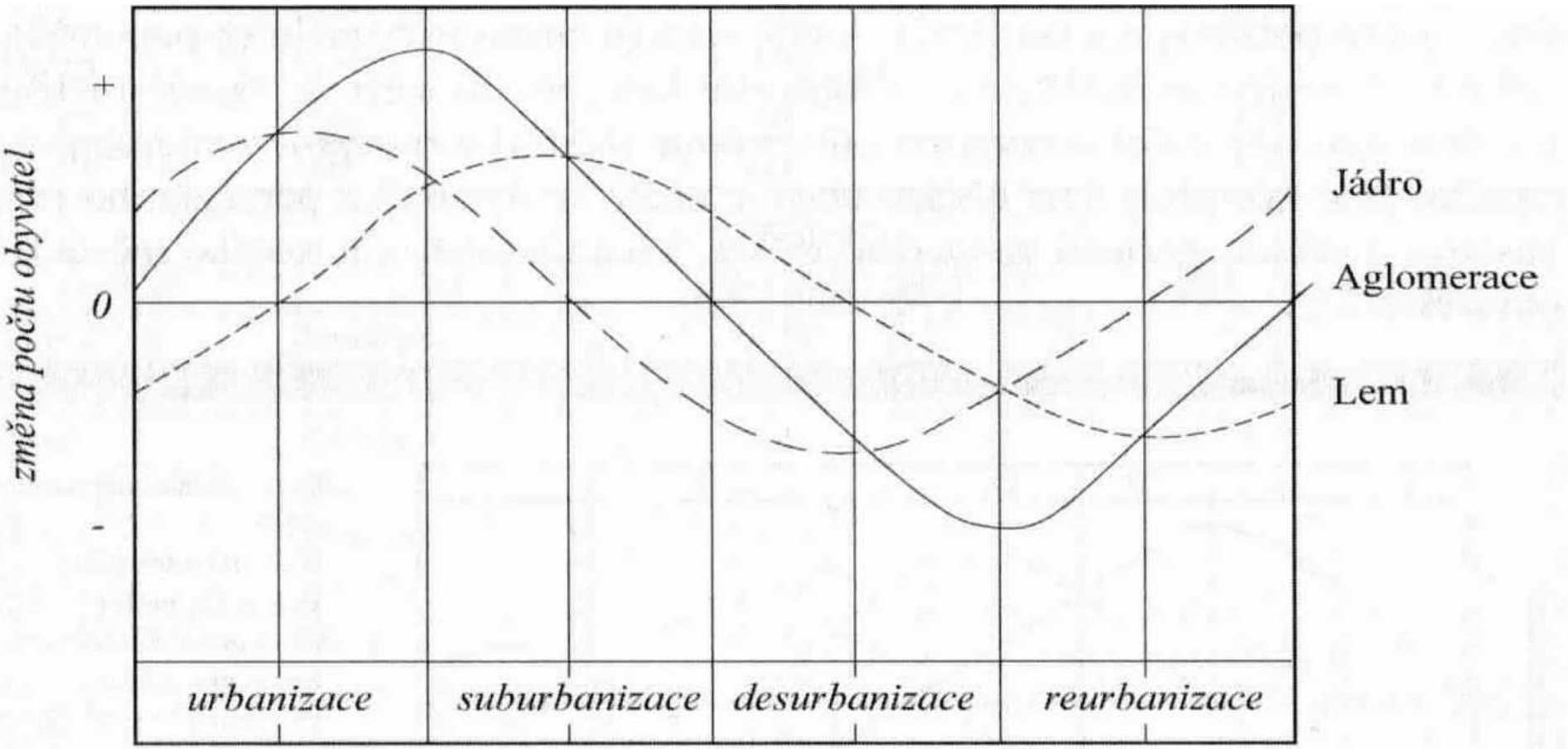

Zdroj: Upraveno podle van den Berg a kol. 1982: 38.

Model stádií městského vývoje

klíčové jsou dominantní procesy v jádru, aglomeraci a na okraji měst

- **Urbanizace** (jádro, aglomerace i okraj populačně rostou)
  - nízká úroveň mobility, kompaktní zástavba,
- **Suburbanizace** (jádro ztrácí, aglomerace stagnuje, okraj roste)
  - individualizace, mobilita, desindustrializace, spotřební ekonomika

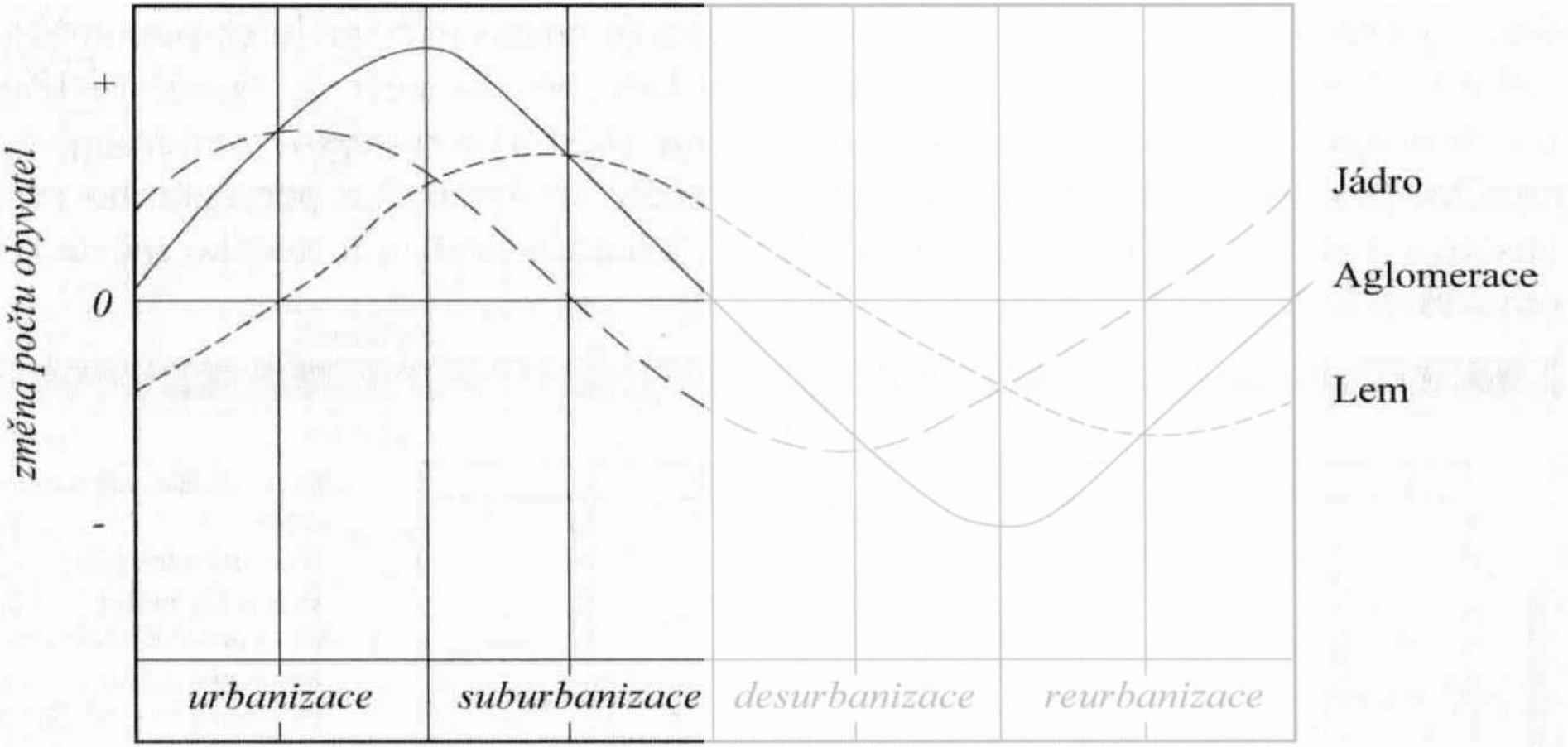

Zdroj: Upraveno podle van den Berg a kol. 1982: 38.

Vývoj rozlohy zastavěných ploch v Česku v období 1845 - 2000 (v %)

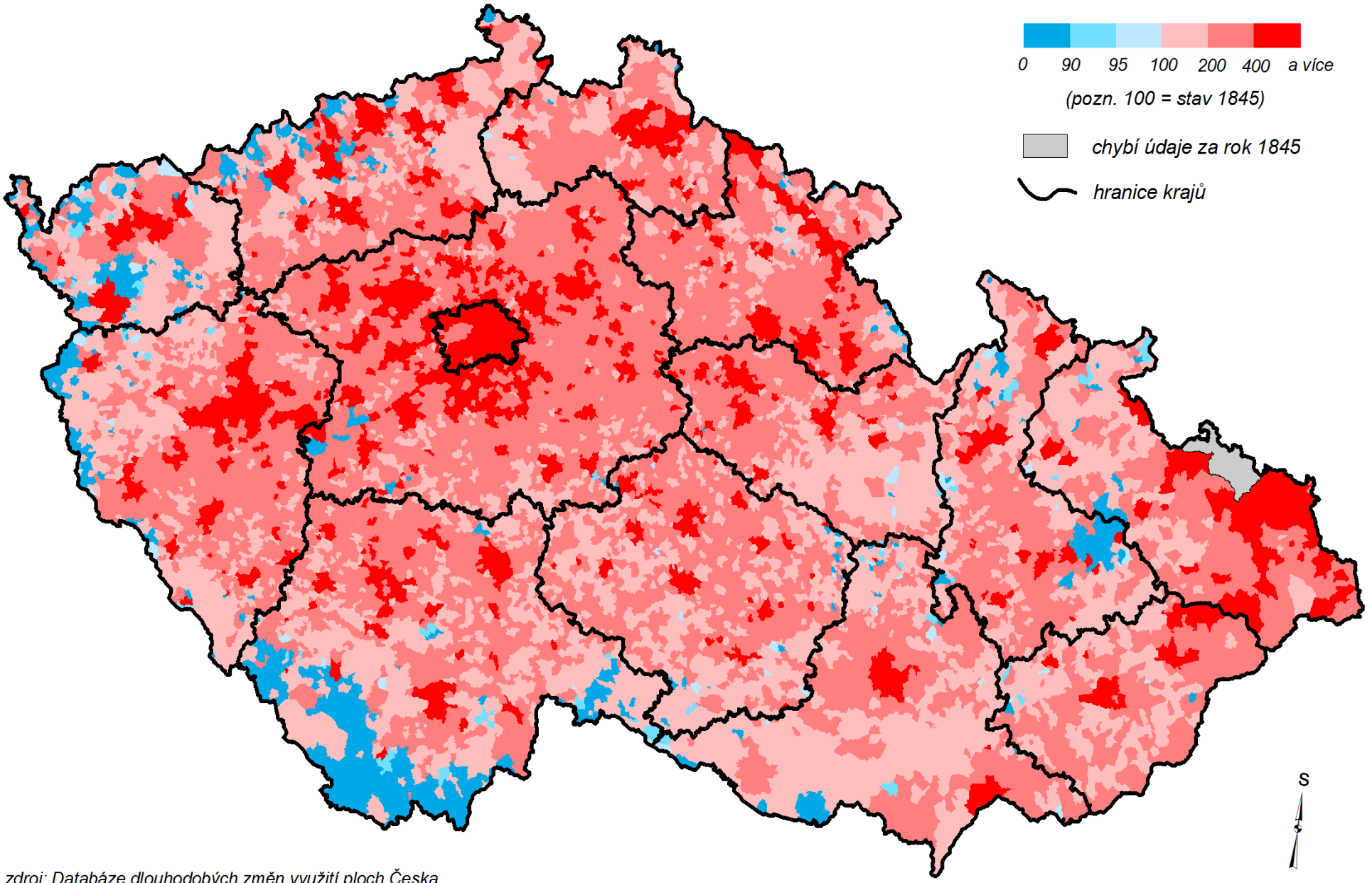

zdroj: Databáze dlouhodobých změn využití ploch Česka
hodnocená území: SÚJ
© Přemysl Štych, 2009

http://lucc.ic.cz/lucc_data/mapy/

ZA POZORNOST DĚKUJE

Mgr. Jan Trávníček

jan.travnicek@mail.muni.cz